

darbas

TRIMENESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

XI METAI (VOL. XI)

NR 3-4 (34-35). 1957

TURINYS

Viršelyje: "Vergovė" — iš graikų grafiko
Nikolaus Manousis medžio raižinių ciklo

(J. Repečka)	Sukilimas žmogaus garbei apginti	1
J. Mekas	Rašytojas XX amžiaus vidury	7
Cz. Milosz	Giesmė (Poezija)	12
S. Hampshire	Radikalizmui apginti	14
J. Kaminskas	Gomulkos kelias į socializmą	18
P. Budrys	Barbarai ir kurapkos	22
A. Vienuolis	Apie literatūros kūrybą	24
A. Camus	Maras (ištrauka iš romano)	25
R. Liaupinas	Laureatas Jonas Mekas	28
A. Landsbergis	Iš dramos Penki stulpai...	30
S. Kairys	Bajorai (Iš Lietuva budo)	32
Ats. pusk. N.	Aš malšinau Tauragės sukilimą	34
J. Jnš.	Gruodžio 17-toji (Pastabos)	37
A. J. Greimas	Atsakymas į J. Jnš. pastabas	39
J. Jaks-Tyris	Nuskriaustieji ir išrinktieji	42
Pr. B.	Ne vien duona žmogus gyvena	44
K. Bielinis	Kalbotyra, bet su propaganda	46
J. Ks.	Konfesinės mokyklos (Diskusijos)	47
N. Valaitienė	8-toji simfonija baigta...	49
A. S.	Filmo meno vakaras	50
P. Lukošius	V. Krėvės vardo premijos proga	51
(Iš Tėvynės)	SLA remia demokratinę talką	52
J. Vilčinskas	Socialistai reikalauja laisvės	53
★ ★	Ivykiai ir žmonės (Kronika)	56
(Iš laiškų)	Su liaudim ar su elitu	59

DARBA

LEIDŽIA Lietuvių Darbininkų Draugija, Inc.

REDAGUOJA redakcinis kolektyvas. Vyriausias red. —
prof. J. Kaminskas. Rankraščius ir laiškus redakcijai
adresuoti: 403 Stanhope St., Brooklyn 37, N. Y.

TECHNINIS redaktorius — J. Jacyna

VIRŠELIS — J. Mačiūno

SPAUDA — Modus Typesetting, 876 Jamaica Ave.,
Brooklyn 8, N. Y.

ADMINISTRUOJA — J. V. Stilsonas

KAINA

Metams \$2, trejiems metams \$5, užsienietims \$8

GRUODŽIO 17-TOJI: AVANTIŪRA AR LIKIMAS?

1926 m. gruodžio 17-tosios liūdną sukaktį DARBAS atžymėjo prof. J. Kaminsko ir dr. A. J. Greimo straipsniais, tilpusiais pirmajame š.m. numery. Netrukus Bostono KELEIVY (1957.VI.19) pasirodė J. Jnš. pasirašytas pasisakymas dėl dr. Greimo straipsnio DARBE.

Šiame numeryje dr. Greimas atsako į tas J. Jnš. pastabas. Kad skaitytojams būtų lengviau sekti šias diskusijas, drauge persispausdiname ir aną J. Jnš. pasisakymą KELEIVYJE.

Ta pačia proga norime atkreipti skaitytojų dėmesį į DARBO gairių ketvirtąjį punktą: "DARBAS yra atviras plačiam nuomonių barui. Vertingi pasisakymai DARBUI rūpimais klausimais mielai laukiami ir tuo atveju, jei jie atstoauja pažiūras, su kuriomis DARBAS nesutiktų. DARBE talpinami straipsniai todėl nebūtinai kiekvienu atveju išreiškia paties DARBO nusistatymą".

Šitokia DARBO laikysena "kontroversinių" klausimų atžvilgiu remiasi klasiška Thomas Jefferson pastaba, kad net ir "klaidinga nuomonė gali būti toleruojama ten, kur protas yra nevaržomas su ja kovoti".

REDAKCIJA

Darbą pavarčius

...Apie J. Greimo straipsnį reikia atsiliepti, nes autorius sakosi norįs duoti to istorinio įvykio "analizę", bet užuot bešališko nagrinėjimo patiekia eilę visai klaidingų faktų. Analizuoti kokį nors istorinį įvykį galima, tik turint prieš akis teisingus faktus, o ne propagandos rėkavimus. Keista, kad "Darbo" redakcija skaitė reikalinga tokį straipsnį skelbti. Ji daug teisingiau būtų pasielgusi, jei straipsnį būtų grąžinusi autoriui su nurodymu faktiškųjų jame daromų klaidų, kad autorius galėtų faktus patikrinti ir savo "analizę" remti ne išmisiais, bet faktais. "Bešališkumu" klaidingų faktų skelbimo pateisinti negalima. Faktus aiškinti kiekvienas gali savaip, bet pačius faktus kraipyti, tai tikrai ne LDD leidžiamo žurnalo užduotis.

Keletą J. Greimo nukrypimų nuo faktų čia ir nurodysime.

J. Greimas visą poperversminį laikotarpį Lietuvoje ima, kaip vieno, nesikeitusio režimo laikotarpį. Jis sako, kad "Vienintelė rimta kova, kurią jam (režimui) teko viduje patoviai vesti, tai kova prieš Voldemarą, voldemarininkus ir tą pačią jaunąją karininkiją, kurios dėka jisai (režimas) ir buvo susikūręs, tai kova prieš dešinįjį ekstremizmą (kraštutinumą)".

J. Greimas užmiršo, kad nuo perversmo iki 1929 metų Lietuvoje valdė Voldemaras ir voldemarininkai, o Smetona ėjo tik prezidentinės iškamšos pareigas. Tas laikotarpis buvo žymėtas diktatūrinio režimo kova prieš opoziciją, ypatingai prieš socialdemokratų ir su jais bendrai kovojusių liaudininkų. Nurodysiu tam laikotarpiui gana būdingą įvykį, kaip kova prieš opoziciją buvo vedama.

1927 m. pradžioje gyvenau Aleksote tame pačiame name, kurio apačioje gyveno seimo atstovas Pranas Vikonis. Vieną vakarą išgirdau lauke šūvius, gal desėtką ar daugiau. Kol aš spėjau išeiti laukan pažiūrėti, kas čia vyksta, šūviai nutilo, ir apačioje sužinojau, kad P. Vikoniui grįžtant iš miesto, perėjus Aleksoto tiltą, jį pradėjo lydėti keli uniformuoti vyrai ir

netoli namų pradėjo į jį iš revolverių šaudyti. Laimei, nepataikė. Banditai Lietuvos karininkų uniformose nebuvo išaiškinti, jų nieks ir neaiškino. Tokių atsitikimų buvo ir daugiau.

To laikotarpio, 1927 — 1929 metų, karo lauko teismai perleido per savo valyklą šimtus žmonių, daugiausia socialdemokratų ir valstiečių liaudininkų, ar nepartinių, kurie buvo įtariamai aktینگai dirbę prieš režimą.

Tuo laiku buvo dažnai daroma šimtai ar net tūkstančiai areštų vienu metu po visą kraštą "persiojimo", užbauginimo ir šnipų verbavimo tikslu. Šiek tiek įtariamus galima buvo padėti į Varnius.

Tas pirmas kovos prieš opoziciją laikotarpis baigėsi organizuotos opozicijos smardymu. Apie tą kovą vėliau niekas ir nebekalbėjo, ir jauni žmonės, augę Lietuvoje, apie tų metų opozicijos naikinimą nėra net girdėję. Taip atsitiko ir p. Greimui.

Po Voldemaro pavyrimo, chuliganiškasis režimo laikotarpis baigėsi, ir vėliau jau Smetonos vadovybėje buvo ieškoma fašistinių pavyzdžių Lietuvai tvarkyti. Misiijos į Italiją, pamėgdžiojimas svetur daromų autoritarinių bandymų, ir jau lėtesnis, bet visvien veiklus opozicijos smaigimas. Tada buvo gėrimasi ne tik itališku fašizmu (Romos universalumo draugija), bet ir vokišku nacizmu. Tą laikotarpį nutraukė 1934 m. birželio mėnesį Kubiliūno vedamas sukilimas, kuris pasisekė. Bet Smetona pasirodė sukesnis negu uniformuoti žmonės, ir galų gale jis laimėjo, o sukilėliai atsidūrė kalėjime. Prieš voldemarininkus Smetona betgi niekada nevartojo tokių smurto priemonių, kaip prieš kairiąją opoziciją. J. Greimui tai gali būti naujiena, bet jam daug kas bus naujiena.

1935 metais smetoninis režimas turėjo susidūrimo su nacionaliais Klaipėdoje. Tada fašistinis ūpas atslūgo, ir Smetona pradėjo svaichioti apie kokį tai lietuvišką autoritarizmą. 1936 metais Suvalkijos ūkininkų streikai tuos svaichiojimus užbaigė, ir jau vėliau, po lenkų ultimatumo, palaužtas ir moraliai supuvęs smetoninis režimas šaukėsi uždarytų opozicinių partijų talkos Lietuvai valdyti. Bekaulė opozicija, net neišsuderėjusi

savo "atidarymo", su tuo sutiko, ir Lietuva baigė savo nepriklausomas dienas liaudininkams ir kadems dalyvaujant smetoniniame režime. Tokia buvo režimo evoliucija.

J. Greimas tvirtina, kad Lietuvos demokratijos nelaimė buvusi tame, kad Lietuva pasirinko "prancūziškojo tipo parlamentarizmą". Tai aiški klaida. Lietuva savo demokratišką tvarką, jei jau kopijavo iš ko nors, tai greičiausiai iš Weimaro respublikos. Prancūzų demokratijoje rinkimai visada, su labai mažomis išimtimis, vyko ir vyksta mažose rinkiminėse apylinkėse, kur renkamas vienas atstovas, ir tokiuose rinkimuose asmens vaidmuo yra visai kitoks, negu rinkimai partiniais sąrašais, prisilaikant proporcingo atstovų paskirstymo pagal gautus balsus. Bet, žinoma, demokratijos forma maža ką teturėjo bendra su jos nelaime.

J. Greimas aiškina, kad "partijų apibūdinimas galimas tikslai pradedant ne nuo jų "ideologijos", o nuo jų ekonominės programos, nuo konkrečių socialinių sluoksnių, kuriuos sąjūdis faktiškai atstovauja, nuo realių ekonominių interesų, kuriuos praktiškai partija gina".

Tas visas posmas skamba lyg ir teisingai, bet jis yra nebaigtas. Svarbu ne tik, ką partijos atstovauja, bet svarbu ir, kaip jos tą daro — pripažindamos demokratiją ir visus jos apribojimus, ar siekdamos diktatūrinėmis priemonėmis savo tikslus vykinti? Svarbu ir "ideologija", nes ir visai priimtinių ekonominių reikalavimų partijos gali norėti uždėti kitaip manantiems savo dvasinį pavadi ir smurtu tempti juos į savąjį dangų.

Bet J. Greimas nėra logiškas. Jis, paaiškinęs tikrąją partijų esmę, tuoj pat ima ir paskelbia lietuviškus tautininkus "vidurio partija". Jei žiūrėti ekonominės programos ir atstovaujamybės sluoksnių, tai tautininkų partija Lietuvoje buvo dešiniausia partija. Krikščionys demokratai buvo toli kairėje nuo tautininkų ne tik žemės reformos klausime, bet ir socialinės įstatymdavystės reikale. Todėl ir visas J. Greimo pasakojimas apie "vidurio" partijos šeimininkavimą Lietuvoje smetoniniame režime yra grynas nesusipratimas. Tiesa, jei žiūrėti "ideologijos" (prastai sakant, vaikščiojimo į bažnyčią), tautininkai buvo pakantresni ir nesiknaissiojo po savo šalininkų sąžinę, juo labiau, kad tų šalininkų partija buvo sutraukusi iš kairės, iš dešinės ir "iš niekur".

Tautininkai visą laiką buvo prieš žemės reformą ir pasistengė ją suniekti, kai tik įsistiprino valdžioje. Tautininkai pridėjo dvarininkams ne tikslai po 70 ha žemės, bet ir po 25 ha miško, jie priveisė "pavyzdinių" ūkių, "kultūrinių" ūkių ir surado kitokių būdų palikti dvarus neišdalintus.

J. Greimas mano, kad tautininkus "produktyvumo dėsniis" vertė duoti dvarininkams žemę. Bet kam prie 70 ha pridėti 25 ha girių? Ar tai irgi "produktyvumo" reikalavimas? Bendrai, tautininkai pavogė iš lietuvių liaudies apie 600,000 ha žemės ir atidavė ją dvarininkams; tą jie darė visai ne gamybos kėlimo sumetimais, bet vadovaudamiesi savo socialiniu idealu, ar teisingiau savo vadų Smetonos ir Voldemaro pažiūromis, nes eilinių tautininkų, ypač naujai į partiją sugužėjusių valdininkų niekas ir neklausė, kaip jie norėtų žemės klausimą spręsti.

J. Greimas giria tautininkų ūkinę politiką. Esą, "į jų aktyvą galima įrašyti Lietuvos žemės ūkio revoliuciją — javų ūkio rekonversiją į gyvulių ūkį..."

Tai humbugas. Kooperacijos ugdymas, perėjimas į gyvulių ūkį nebuvo tautininkų išradimas, bet tik perimta politika

iš anksčiau buvusių režimų — krikdėmų ir demokratinės valdžios.

Kooperatyvai Lietuvoje pradėjo kurtis dar prieš pirmąjį karą, o po pirmojo karo dėl prekių trūkumo visur pridygo vartotojų kooperatyvų. Perėjus į lietuviškąją valiutą ir išvalius iš pagrindų žmonių kišenes nuo pinigų, Lietuvoje staiga pradėjo kurtis kredito kooperatyvai, o jau 1925 ir ypač 1926 metais po visą Lietuvą dygo pieninės, ir 1926 metais kooperatyvinių pieninių buvo maždaug tiek, kiek ir 1939 metais. 1926 metais įsikūrė ir Pienocentras, o Lietūkis buvo senesnis už Pienocentrą. Perėjimas į gyvulių ūkį ypač sparčiai vyko 1926 metais, kada ūkininkai pradėjo masiniai gerinti kiaulių veislę, kuopikiai pasipelnė dvarai, kurie laikė veislinių kiaulių. Ūkio "rekonversija", ar kaip Raulas Kemėklis sakė, "Lietuvos sukiaulinimas", buvo visai natūrali tąs anksčiau vestos politikos, ir atiduoti už tai kreditą tautininkams reiškia neturėti jokio nusimanyto apie Lietuvos ūkio netolimą evoliuciją. Žinoma, tautininkų laikais sviesto eksportas kilo; jau jų laikais, 1926 metais, masiniai pradėtas kiaulių veislės gerinimas pasireiškė bekono eksportu; jų laikais pridygo aplink pieninės pieno nugriebimo punktų — bet visa tai buvo tąs ta to, kas iki tautininkų perversmo buvo daroma.

J. Greimas vadina kooperatyvus "socialistine forma" ūkininkavimo. Čia irgi nesusipratimas. Kooperatyvai — išskyrus vartotojų kooperatyvus, besimančius gamybos, ir, išskyrus bendro žemės dirbimo kooperatyvus — su socializmu neturi nieko bendra. Jų užduotis — sustiprinti ar papildyti individualinį ūkį, kas toli gražu nekvepia socializmu. Bet tai tik tarp kitko prisiminta.

J. Greimas užsimena 1926 metų "betvarkę" ir sako, jog esą būdinga, kad tautininkų riksmas apie tą betvarkę susikristalizavo "į raudonųjų" manifestantų numuštą — kun. M. Krupavičiaus tvirtinimu, net nenumuštą — gen. Bulotos kepurę".

Ir vėl ta "generolo kepurė", ir tai "Darbo" žurnale! Ar nebūtų laikas ir J. Greimui, ir kitiems susipažinti su tos kepurės istorija ir tų niekų nebekartoti? Tuo tikslu priminsime tą istoriją dar kartą.

1923 metais, renkant antrąjį seimą, krikščionių demokratų valdžia areštavo; rodos, 92 kandidatus į seimą, kuriuos buvo išstatę komunistai, pasivadinę "Darbo kuopomis". Visi areštuotieji kandidatai apie trejus metus išsėdėjo kalėjime; 1926 metais, po seimo rinkimų, jie paskubomis buvo teisiami Kaune, Tilmanso salėje, kariuomenės teismo, ir visi buvo išteisinti. Juos išleidžiant iš kalėjimo, dar tebesant krikščionių demokratų valdžiai ir naujam seimui nesusirinkus, komunistai su ruošė pasitikimo eiseną išleistiems iš kalėjimo kuopininkams. Krikščionių demokratų valdžia demonstracijos visai nedraudė, policija prie jos net nesirodė, bet demonstrantai, daugumoje jauni Kauno žydai, 300 ar 400 iš viso, jokių ypatingų ekscesų nedarė, tik ragino žiopsančius žmones nusiimti kepurės prieš jų nešamą raudoną vėliavą. Buvo raginamas ir veterinarijos generolas Bulota nusiimti kepurę, bet jis nepaklausė, ir niekas jam nieko nedarė. Tai visa istorija. Ji liūdna, nes dėl generolo kepurės užmirštama, kad 92 žmonės apie trejus metus buvo laikomi kalėjime be jokios kaltės. Ji liūdna dar ir todėl, kad tą prie krikščionių demokratų valdžios nenumuštą generolo ke-

purę tautininkai prikerę "Griniaus valdžiai", ir J. Greimai, net 17 metų po Smetonos režimo galo, dar nepajėgia atsikratyti nuo jiems įkalto į galvą melo.

Tokių faktų iškraipymų J. Greimo straipsnyje aš dar turiu pasižymėjęs geroką desėtką, bet rašinys išėjo, ir viso klau-simo vis vien neišgvildensi. Kai kuriems J. Greimo straipsnyje

patiektiems tvirtinimams galima pritarti, bet bendroji jo "ana-lizės" dvasia atsiduoda apologetika arba naiviu autoriaus ne-susivokimu, apie ką jis mandriais žodžiais kalba. "Trumpa-kelniškumu" to pateisinti negalima. Prie jaunatvės reikia pri-dėti gerą dozą ignorancijos.

J. Jnš.

Dėkoju jums už 1957 m. birželio mėn. 19 d. Ke-leivio iškarpą su joje tilpusiu J. Janušio straipsniu. Dėkoju taip pat ir už pasiūlymą, jei rasiu reikalo, at-sakyti, pasinaudojant jūsų žurnalo skiltimis.

Reikalą atsakyti randu. Ne dėl to, kad J. Januš-kis savo straipsnyje mane asmeniškai įskaudino: kiek-vienas rašantysis turi žinoti, kokiems pavojams jis iš-sistato. Atsakysiu todėl, kad J. Janušis, nepasitenki-nęs straipsnio autoriaus kritika, apkaltino ir jūsų ko-lektyvą už tokio straipsnio talpinimą: jaučiuosi prieš jus įpareigotas duoti atskaitomybę.

Yra, tiesą pasakius, dar ir kita mano bandymo at-sakyti priežastis; nors asmeniškai J. Janušio ir ne-turiu malonumo pažinti, tačiau iš bendrų draugų esu nemaža gero apie jį girdėjęs, apie jį jaunystėj net sa-votišką herojaus vaidą susidaręs. Jei tad apie tą patį asmenį eina reikalas — jo straipsnio tonas mane verčia lyg ir kiek abejoti, — esu įsitikinęs, kad ši kontra-versa tėra tikrai pataisomas nesusipratimas.

Gerb. Darbo kolektyve,

Nesusipratimas, dažniausiai, prasideda nuo termi-nologijos. J. Janušis išjuokia mano analizės sąvoką, manydamas, kad aš turėjęs daryti "bešališką nagrinėji-mą", atsiremiantį į faktus. Turiu tad pasiaiškinti; ana-lizė nėra joks bešališkas faktų nagrinėjimas, o vieno ar kito istorinio įvykio aiškinimas, įrašant jį į istorijos globalinį procesą, arba, kitaip sakant, išėjimas iš pilnu-tinio istorinio konteksto tam, kad jo šviesoje tinkamai įvertinus vieną kurį įvykį. Gruodžio 17 d. perversmas yra ta prasme tikrai simptomas, tikrai votis, kurią ga-lima išaiškinti, išeinant iš bendrojo visuomenės svei-katos stovio. Analizė neišeina iš faktų, ji eina į faktus, ji juos atidengia, iaiškina jų istorinę reikšmę. Ji ne-gali visų faktų išskaičiuoti — jų milijonai, ji juos turi tikrai aprėpti. Analizės apimtų faktų nepilnumas yra tad jos teigiamybė, jos pakankamo abstraktiško lyg-mens įrodymas. Markso kapitalo analizės vertė glūdi jo "nesiskaityme" su faktais, jo aprašytų ekonominių struktūrų abstraktiškume, drauge, žinoma, ir jų rea-lume. Bet tai mus per toli vėstų.

Su pasitenkinimu turiu pasakyti — tai gryna au-toriaus ambicija, — kad man buvo malonu skaityti J.

Janušio straipsnį. Jo mintys, jo iškelti nauji faktai, mano įsitikinimu, užuot griovę mano analizės bandy-mą, ją, atvirkščiai, tik praturtina. Atidėjus į šali ne-malonią J. Janušio frazeologiją, bent keturi penkta-daliai jo straipsnio teigimų man yra visai priimtini.

J. Janušis man prikiša, kad aš "visą popervers-minį laikotarpį Lietuvoje" laikau "kaip vieno, nesikei-tusio režimo laikotarpį". Nematau, kaip galima būtų imtis iš viso istorijos studijų, neatidalinant visų pirma stambesnių jos periodų. J. Janušio manymu, aš bū-čiau turėjęs aprašyti to laikotarpio evoliuciją ir jos įvairias fazes. Ar galima tačiau užsiiminėti socialinių reiškinių dinamika, nedavus pirmiau tų pačių socialinių reiškinių definicijos? Savo straipsnyje aš ir bandžiau visų pirma apibūdinti šį laikotarpį konservatyvumo są-voka, konservatyvumo, pagrįsto — lietuviškoje plotmė-je — vidutinių žemės savininkų klasės dominavimu, o bendroje — tarptautinėje plotmėje — revoliucinių jė-gų atoslūgiu ir specialiai mus palietusiu "sanitarinio kordono" sudarymu. J. Janušis, išryškindamas at-skiras to periodo fazes, naudingai papildė mano duo-tus bendruosius rėmus, patiekdamas visą eilę faktų, kurių vieni man geriau, kiti mažiau žinomi. Už pasta-ruosius jam dėkoju.

J. Janušis iš pirmo žvilgsnio turi pagrindo pri-kišti man neatkreipimą pakankamo dėmesio į pirmąją — voldemarininkiskąją — šio režimo fazę, užsitęsusių iki 1929 m. ir būdingą griežta socialistų opozicija re-žimui bei žiauriu jų persekiojimu. Tačiau ir čia nesu-sipratimas yra greičiausiai tikrai terminologijoje, ku-rią aš skaičiau perregima. Jąja tačiau J. Janušis atrodo nepatenkintas, reikalaudamas pastatyti taškus ant visų i. Pačioje savo straipsnio pradžioje aš griežtai pabrė-žiau, kad yra tikrai vienas realus, socialiniais ir ekono-miniais interesais pagrįstas lietuviškos politinės pa-dangės paskirstymas; tai socialdemokratų partijos at-skyrimas nuo visų kitų — sakysim, buržuazinių — par-tijų, atsiremiančių į ūkininkų-savininkų klasę. Pažy-mėjau, kad revoliucinis atoslūgis sumažino socialistinio judėjimo Lietuvoje vaidmenį; kad tolimesnė nepri-klausomos Lietuvos politinė istorija — tai jau tik an-traeilų, "ideologinių" ginčų istorija tarp partijų, ko-vojančių tarpusavyje už beveik tą pačią klientūrą. Ma-no straipsnis tad šios situacijos aprašymui ir teskirtas.

Jeigu būčiau norėjęs "išeiti iš temos", būčiau galėjęs, žinoma, paskirti dalį savo rašinio ir tragiškai lietuviškojo socialistinio judėjimo istorijai atženklini. Šis sąjūdis, turėjęs pirmacilės reikšmės lietuviškoje atginimo kovoje, buvo, palyginti, trumpas savo istorijos metu net du kartu brutaliai sunaikintas dviejų revoliucinių atoslūgių metu: po 1904 m. revoliucijos ir po galutinio buržuazinės santvarkos įsigalėjimo Lietuvoje (1926-9 m.). To sąjūdžio kovotojų likimas buvo juo tragiškesnis, kad, po 1917 m. revoliucijos pirmoje vietoje pastatydami Lietuvą, o tik po to — pasaulinę revoliuciją, jie atviromis akimis ėjo į jų pačių sąjūdžio sunaikinimą. J. Januškis, kuriam, manau, žinoma kairiųjų judėjimų istorija Europoje, turėjo suprasti, kokias individualines tragedijas pridengia mano pavartota "revoliucinio atoslūgio" sąvoka. Jis turėtų suprasti, kad konkreti istorinės situacijos analizė subsumuoja individualines problemas ir sentimentus, bet jų neaiškina.

Tokio pat taškų ant i pastatymo J. Januškis reikalauja ir sąryšyje su mano duotu politinių partijų apibūdinimu. J. Januškis sutinka, kad vieną ar kitą partiją reikia apibūdinti, išeinant ne iš jos ideologijos, o iš jos atstovaujamų realių ekonominių interesų, bet kartu priduria, kad ši definicija esanti nepilna, kad ją reikia papildyti, atsižvelgiant į partijos "demokratiškumą" laipsnį. Sutikdamas su juo, noriu vis dėlto pabrėžti, kad šis jo įvestas papildomas bruožas yra tiksliai antraeilis, kad realūs yra tiksliai klasių antagonizmai, kad politinė valdžia yra visados jėgos išraiška, neatsižvelgiant į tai, ar ji bus paimta į rankas karinių perversmu ar rinkiminei propagandai išleistais milionais. Viso pasaulio policijos muša žmones. J. Januškis man primena, kad Smetonos policija turėjo du saikus — kairiesiems ir dešiniams mušti. Užuo kritikuojęs mano logiką, J. Januškis turėtų visų pirma padaryti logišką išvadą iš tokio nevienodo šioj žemėj teisingumo seikėjimo: partijos visų pirma aptartinos pagal jų socialines bazes, o tik paskiau jau — pagal jų ideologinius ar faktinius niuansus. Kād diktatūra skiriasi nuo demokratijos, visiškai sutinku, tačiau tai nė kiek neprieštarauja mano straipsnio tezėms.

J. Januškis mėgsta jausminius argumentus. Jis, pavyzdžiui, sako, kad, turėdamas pasirinkti tarp 92 nekaltai nuteistų žmonių ir vienos generolo kepurės, jis atsistotų nekaltai nuskriaustų žmonių pusėje. Galiau jam į tai atsakyti, kad aš pasirinkčiau vieną nekaltą žmogų, o jam atiduočiau ne tik 92 žvaigždėtas kepurės, bet ir pačius generolus. Bet kuo šios rūšies ginčas gali prisidėti prie konkrečios istorinės analizės pagilinio, nematau. Kalba tačiau eina ne apie tai: kiek atidžiau perskaitęs mano straipsnį, J. Januškis bū-

tų pastebėjęs, kad gen. Bulotos kepurė simbolizuoja mos "betvarkė", "suirutė" mano rašomos kabutėse, o tai reiškias tariama betvarkė, tariama suirutė. Kiek toliau jis būtų radęs mano pasisakymus apie "tvarkos" ir "vienybės" mitus, kurie yra juos naudojančių partijų dešinumo simboliai. Paaiškinu savo mintį: J. Januškis sutiks, manau, su manimi, kad politinės ideologijos yra tiksliai antraeiliai reiškiniai, dažnai blogai slepiantys tikruosius politinių judėjimų interesus. Tokios ideologijos dažnai kristalizuojasi į keletą idėjų, į keletą jausminio pobūdžio galingų idėjų; jos kuria savo mitus, dažnai su realiais faktais nieko bendro neturinčius, bet ypač veiklius masinės propagandos technikoje. Toks tipingas mitas yra ir gen. Bulotos kepurė. Ar jina buvo numušta, ar ne, visai nesvarbu: Bastilijos paėmimas jokios ypatingos karinės svarbos neturėjo, bet Bastilijos nugriovimas tapo Laisvės kovos mitu. Politiniai mitai yra visai atskiros rūšies faktai, nieko bendro dažnai neturi su taip vadinamais realiais faktais, bet labai svarbūs kaip politinių ideologijų analizės, arba jų numaskavimo, elementai. Gen. Bulotos kepurės mito mechanizmas, palyginti, paprastas: lietuviškas generolas — tai nepriklausomybės kovų simbolis; Bulota — atgimimo kovų veteranas; jo kepurė numušė "raudonieji", "žydai" — raudonųjų ir žydų arba kapitalistų ir žydų suplakimas į vieną visų "tvarką" mylinčių žmonių baubą, išnaudojant giliai išsaknijusį svetimiesiems neapykantos refleksą, yra tipingas dešiniųjų ideologijų kristalizacijos reiškinys, ypač gerai pavykęs hitlerinėje Vokietijoje. Gen. Bulotos kepurės mitas, bendras tiek tautininkams, tiek ir krikščionims demokratams, yra tad reikšmingas, mano la-dy'ą analizuoti epochą apibūdinantis faktas. J. Januškis paduoda tikrą šio įvykio nupasakojimą. J. Janušio ir mano duodamos versijos, nors ir kalbame apie tą pačią kepurę, yra iš tiesų du atskiri faktai, užregistruoti dviejuose skirtinguose socialinės realybės planuose. Jie vienas kitą papildo, bet vienas kitam neprieštarauja.

Mano giliu įsitikinimu, iki šiol, jokių esminių skirtumų tarp šių dviejų — J. Janušio ir mano — interpretacijų negalima išžiūrėti. Dabar norėčiau betgi atkreipti šias diskusijas sekančiųjų dėmesį į vieną, galintį pasirodyti reikšmingu, istorijos proceso vertinimo nevienodumą, kuris gal, iš dalies, paaiškina ir J. Janušio ir mano straipsnių tono neatitikimą. Tai, man atrodo, nevienodos individo rolės istorijoje įvertinimas. Kiekvienam, kuris nors kiek domisi taip vadinamųjų kairiųjų ideologijomis, šios problemos svarba yra aiški. J. Januškis, mano nuomone, per didelės reikšmės priskiria individo rolei, o tuo pačiu — ir politinių organizmų sąmoningai aptartai politinei valiai istorijos procese. Tai matyti iš visos eilės jo straips-

nyje išbarstyti — kartais netyčiomis, kartais sąmoningų — pastabų. Paminėsiu jų tik keletą. Smetona 1934 m. pučo metu pasirodė sėkmesnis už savo karininkus, ir jisai galų gale laimėjo. Tautininkai iš Lietuvos liaudies pavogė 600,000 ha žemės ne gamybos našumo sumetimais, bet todėl, kad tokios buvo Smetonos ir Voldemaro pažiūros. Kad 1926 m. sukilimas pavyko, kad jis iš viso buvo galimas, kaltas ne demokratinio režimo silpnumas, bet grupė jaunų karininkų. Ir t.t., ir t.t. Mano gi įsitikinimu, individas gali prisidėti prie istorinio proceso pagreitinimo, gali jam kenkti, bet jisai negali to proceso determinuoti, nuspręsti. Stebint kad ir nūdienę pasaulinę politiką, kiekviename žingsnyje gali matyti, kiek mažai žmonės ar vyriausybės pajėgia pakreipti savo norima linkme istorijos vyksmą, kokia siaura laisvo apsisprendimo vaga jiems palikta. Prancūzų socialistų partija, pavyzdžiui, išėjo į pastaruosius rinkimus su pažadais padaryti taiką Alžerijoje, o vos tik patekus į valdžią, ėmė tęsti tą pačią jos paveldėtą žiaurios represijos politiką. Mano manymu, klausimas, ar Smetona buvo suktas, ar ne, yra dešimtaeilės reikšmės; Kubiliūno atėjimas į valdžią būtų gal atnešęs nemažą nuoskaudų ir kentėjimų asmeninėje plotmėje, bet nei Kubiliūnas, nei į valdžią atėję krikščionys demokratai, nei net liaudininkai nieko iš esmės nebūtų pakeitę lietuviškojo ūkio raidoje. Dėl asmeniškų Smetonos ir Voldemaro pažiūrų atlikta 600,000 ha žemės "vagystė" nėra kas kita, kaip gerai žinomo, Markso seniai aprašyto, normalaus kapitalistinės visuomenės ekonominio vystymosi lietuviškasis variantas. Pučai ir perversmai pavyksta ar nepavyksta dėl to, kad duotos visuomenės socialinė ir politinė konjunktūra leidžia ar neleidžia jiems pavykti.

Toksai tad ir buvo vienas iš svarbesnių mano analizės postulatų; J. Januškis gali jį priimti ar ne. Tačiau jis klystų, manydamas galįs su juo "susitvarkyti", pabėrdamas savo straipsnyje keletą, ar kelioliką, įžeidinėjimų. Reikalas eina ne apie asmenis, o apie doktrinas. Savo teigimą, kad Lietuvos ekonominės struktūros raida, anuomet eliminavus socializmą, buvo aiškiai nulemta, kategoriškai palaikau.

Klausimas, kaip nustatyti vienos ar kitos partijos "dešinumo" laipsnį, yra, mano manymu, irgi antraeilis. Tai dažnai yra bendrosios politinės konjunktūros reikalas, o dar dažniau — tiesiog politinės taktikos, politinio oportunistinio reikalas. Šiuo klausimu aš esu pasiruošęs su J. Januškiu sutikti kiekvienu momentu, kai tik tai jisai man patieks šiek tiek svarbesnių argumentų. Faktas, kad krikščionys demokratai buvo "kairesni" žemės reformos ar socialinės įstatymdavystės klausimais, mano nuomone, neįtikinantis. Krikščionys demokratai valdė Lietuvą pokarinės socialinės įtampos lai-

kotarpiu — visiems žinoma, kad tai buvo laikinų socialinių nuolaidų metas. Jų karininkai organizavo 1926 m. perversmą su nemažesniu entuziazmu negu tautininkai. Jeigu ir čia Smetona pasirodė "suktesnis", tai iš to jokių nuopelnų KD partijai negalima priskirti. Žioplumas ir demokratija nėra sinonimai. Kadangi tautininkai valdė Lietuvą revoliucinio atoslūgio metu, tai jų socialinė politika buvo tipingai dešinioji. Tai yra konjunktūrinio "dešinumo" ar "kairumo" reiškiniai. Tautininkų pavadinimas "vidurio" partija, kurį man prikiša J. Januškis, yra tikrai empirinio pobūdžio. Istoriniai imant, tautininkai yra, jei neklystu, "kairiųjų" bloko — o ne krikščionių demokratų — atskala. Paėmus valdžią, jų kadrai susidarė iš "prisiglaudėlių" tiek iš kairės, kiek iš dešinės. Religiniai ideologiniai pasiskirstymai katalikiškuose — bet ne protestantiškuose — kraštuose aš priskiriu daug daugiau reikšmės negu J. Januškis.

Išskyrus gi konjunktūrinius svyravimus į kairę ar į dešinę, krikščionys demokratai man atrodo tipinga konservatyvios ir reakcinės ideologijos išraiška, kuriai lemta tokiai pasilikti ir ateityje. Nacionalistinis sąjūdis tuo tarpu yra nė kiek nemažiau tipingas trečiaeilis dešiniųjų sąjūdis. Ramios ir tvirtos demokratijos periodais jis paprastai kristalizuoja smulkiosios buržuazijos, nesutinkančios identifikuotis su darbininkija, nepasitenkinimus. Socialinių įtampų ar krizių metais jis gali tapti pavojingu įrankiu fašizmo rankose. Tačiau, mano įsitikinimu, tautininkams jokio vaidmens ateities Lietuvoje negalima įžiūrėti. Atvirkščiai — 1941 m. vasaros įvykiai, kurie dar ilgai liks apgaubti gėdingumo šydu, gana aiškiai, "glovackiškai" parodė — kalbu ir vėl apie mitą, o ne apie faktus, — kur slepiasi autentiškas ateities "dešinumas".

Mano plunksnos rašalas jau baigia džiūti — manau betgi, kad svarbiausius J. Januškiečio iškeltus ginčytinus punktus spėjau paliesti. Mano atsakymo tikslas, kaip jau minėjau, yra dvigubas. Norėčiau įtikinti skaitančiuosius, kad Darbo kolektyvas su pagrindu patalpi- no mano straipsnį ir J. Januškiečio priekaištų nenusipelnė. Norėčiau J. Januškiį įtikinti, kad aš jokia apologetika neužsiiminėjau, kad asmenišką ginčą prasmės nematau, kad ginčo ir dažnai net nuomonių nesutikimo išpūdis susidaro tikrai dėl mudviejų priklausymo dviem skirtingoms kartoms — su skirtingomis gyvenimo patirtimis ir nevienoda politinio ir kultūrinio brendimo evoliucija. Asmeniškai labai gerai suprantu J. Januškiečio kartėlį, išeinantį iš tiesioginės mano nagrinėjamosios epochos patirties, tačiau nemanau, kad šitoks priėjimas prie netolimosios praeities būtų dabartinėmis sąlygomis pozityvus. Tačiau atvirkščiai — J. Januškis daug pasitarnautų bendriesiems reikalams, savo pri-

siminimus, patirtį ir žinojimą patiekdamas, pamatinių akmenų forma, tragiškai lietuviškųjų kairiųjų sąjūdžių istorijai nušviesti. Šios dienos uždaviniai, mano giliausiu įsitikinimu, tai, visų pirma, aiškiai matyti ir visumoje aprėpti visą lietuviškąją ekonominių, socialinių ir politinių reiškinių problematiką. Tam tikslui reikalingas abstraktus galvojimas, totalinių, visus visuomeninius reiškinius aprėpti pajėgiančių kategorijų išdiskutavimas ir jų lietuviškai realybei pritaikymas, o ne asmeniškų pozicijų užiminėjimas praeities įvykių atžvilgiu. Smetona, Krupavičius, Sleževičius — jie mums tik šachmatų figūros, kurias Istorija vienu trumpu laikotarpiu stumdė savo iromiška ar užjaučiančia ranka. Galvoti apie juos sentimentaliai — su neapykanta ar simpatija — mūsų sąlygomis yra liuksusas, dovanotinas tiktai kovoje pavargusiems ar jos prasmę pametusiems pensininkams. "Leiskite numirėliams palaidoti savo numirėlius". Netikiu, kad J. Janušis prie jų priklausytų. Gyvųjų akys žiūri į ateitį. Jų tikslas — suprasti Istoriją tam, kad galėtų į ją įnešti lietuvišką ir žmogišką įnašą.

A. Greimas

REMKITE
LIETUVIŲ STUDENTŲ SĄJUNGOS
LEIDIAMĄ ŽURNALĄ

skelbiantį Lietuvos vardą
svetimšalių tarpe

LITUANUS

LITUANUS
916 Willoughby Ave.
Brooklyn 21, N. Y.

Žmogų, laisvę ir teisingumą gina
jau virš 50 metų savaitraštis

KELEIVIS

Jis niekam nepataikauja ir tiesos
niekada nevynioja į pakulas.

Metams visur 4 dol.
636 East Broadway
S. Boston 27, Mass.

KELEIVIO spaustuvė priima užsaky-
mus įvairiems spaudos darbams nuo
vizitinės kortelės ligi stambios kny-
gos.

NUSKRIAUSTIEJI IR IŠRINKTIEJI

Materialiniu požiūriu nuskurdęs, bet dvasine prasme pakilus, rezistencijos dvasios gaivinamas, DP laikotarpis praėjo, ir mūsiškiai Antrojo pasaulinio karo emigrantai vis labiau darosi panašūs į tuos senuosius išeivius, kurie savo tėvynę palikdavo, vien tik skanesnės duonos beiškodami.

Kas gi kaltas dėl vis liūdnesnės kasdienybės? Be abejo, tiek sykių minėtos gyvenimo sąlygos, visa aplinkuma daro ir darys savo neigiamą įtaką į bet kokius didesnius užsimojimus ir bendrai lietuvių užsienyje.

Tačiau per daug lengvas būtų pasiteisinimas, visą bėdą suvertus vien tik aplinkumai. Galų gale, giliau pažiūrėjus, tas abejingumas, atšalimas lietuviškiems reikalams, užsidarymas savyje dažnai tėra paviršutiniškas, liečiąs oficialiuosius lietuviškos veiklos barus. Tiesa, Antrojo pasaulinio karo lietuvis emigrantas baigia prarasti politinio išeivio aspektą ir virsta eiliniu skanesnės duonos ar, moderniau kalbant, naujesnio automobilio ieškotoju. Bet šito kaltininku yra ne vien tik gyvenamoji aplinka ar mūsų tiek daug keiktoji amžiaus dvasia, kiek mūsų pačių siaurumas, užkietėjimas ar užsispyrimas, o tuo pačiu klaidingas veikimas.

Ypač šis priekaištas tenka tiems, kurie dėl kokių nors priežasčių užimdami vadovaujančias pozicijas mūsų visuomenėje, savo veikloje remiasi "pavieto dievo" psichologija. Juk jeigu šiandieną mūsų — politinio emigranto — kalboje žodis "politika" virto beveik keiksmažodžiu, o apie tautinę vienybę atvirai kalbama kaip apie nereikalingą dalyką, tai čia ne Amerikos dangoraižiai, nei Atlanto vandenys, nei pagaliau moderni filosofija kalti. Ne dipukų įsigyti "karai" griaua VLIKą, bet mes patys savomis rankomis sąmoningai jį nuolat smukdom. Mūsų diplomatinės institucijos taip pat ne pašaliečiai, bet mes patys savo lietuviškoje patriotiškoje spaudoje apspiaudėme...

Betgi ir atsakymas, dėl vadovaujančių asmenų nesantikos, įgyvendinti politinėje plotmėje didesnius planus dar neturėtų reikšti, kad emigracija jau visiškai nustojo bet kokių funkcijų tautai. Tikintiems savo tautos atgimimu lieka dar vienas ateities uždavinys — paremti ir pagelbėti atgimstančiai tautai atkurti prievarta nutrauktus ryšius su humanistine Vakarų kultūra. Šiam uždaviniui — kūrybingos lietuviybės išlaikymui — turėtų būti nukreiptos visos mūsų pastangos: mūsų organizacijos — kultūrinės, šalpos ar politinės — turėtų taip veikti, kad lietuviškumo užsienyje išlaikymo principas būtų tas koordinuojantis veiksnys, į kurį rikiuotųsi paskirų kolektyvų veikla. Jeigu tokį reikalavimą galima kelti kiekvienai patriotiškai organizacijai, tai, be abejo, bendrinio pobūdžio mūsų organizacijų ar institucijų aukščiausioji prievolė yra savo veiklą subordinuoti šiam principui.

Kūrybingo lietuviškumo išlaikymas turėtų būti vienodai brangus ir tiems, kurie su tautininkais ir krikščionimis demokratais nelemtąją Gruodžio 17-tąją, nesiskaitydami su tautos valia, siekė valdžios; ir tiems, kurie, beskelbdami demokratinis šūkius, patys pamiršo, kas iš esmės yra toji demokratija; ir pa-

DARBAS